

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

YEREVAN STATE UNIVERSITY
INSTITUTE FOR ARMENIAN STUDIES

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ

2 (14)

ARMENOLOGICAL ISSUES

BULLETIN

ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ – YSU PRESS
2018

Հանդեսը լույս է տեսնում տարեկան երեք անգամ
Հրատարակվում է 2014 թվականից

The Bulletin is published thrice a year.
It has been published since 2014

Գլխավոր խմբագիր՝ **Միմոնյան Ա. Հ.**

Խմբագրական խորհուրդ՝

Ավագյան Ա. Ա.
Ավետիսյան Լ. Վ. (գլխավոր
խմբագրի տեղակալ)
Ավետիսյան Հ. Գ.
Ավետիսյան Յու. Ս.
Բայրամյան Հ. Ս.
Բարդակչյան Գ. (ՄՄՆ)
Դեղեյան Ժ. (Ֆրանսիա)
Դրոսթ-Աբգարյան Ա. Գ.
(Գերմանիա)
Չաքարյան Ս. Ա.
Հայրունի Ա. Ն.

Հովհաննիսյան Ս. Ս.
Հովսեփյան Լ. Ս.
Ղարիբյան Ա. Ա.
Մարգարյան Հ. Գ.
Մինասյան Է. Գ.
Մուրադյան Ս. Պ.
Պողոսյան Վ. Ա. (պատասխա-
նատու քարտուղար)
Մայադով Ս. Ս. (Ռուսաստան)
Սաֆարյան Ա. Վ.
Տազեայան Ա. (Լիբանան)

Editor-in-chief: **Simonyan A.**

Editorial Board:

Avagyan A.
Avetisyan H.
Avetisyan L. (Deputy editor-in-
chief)
Avetisyan Y.
Bardakchian G. (USA)
Bayramyan H.
Dakessian A. (Lebanon)
Dedeyan G. (France)
Drost-Abgaryan A. (Germany)
Gharibyan A.

Hayruni A.
Hovhannisyan M.
Hovsepyan L.
Margaryan H.
Minasyan E.
Muradyan S.
Poghosyan V. (Executive
Secretary)
Safaryan A.
Sayadov S. (Russia)
Zakaryan S.

**Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Հ Ա Ն Ր Ա Պ Ե Տ ՈՒ Թ Յ Ա Ն
Հ Ռ Չ Ա Կ Մ Ա Ն 100 – Ա Մ Յ Ա Կ Ի Ա Ռ Թ Ի Վ**

ՄՀԵՐ ՀՈՎՀԱՆՆԻՄՅԱՆ

**ՀԱՅՈՑ ԱՆԿԱԽ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ
ԽՆԴԻՐԸ 1917-1918 ԹԹ.
ՀՅԴ-ՌՄԴԲ(Բ)Կ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ**

Բանալի բառեր – Հայոց անկախ պետականություն, հարաբերություններ, ՀՅԴ, ՌՄԴԲ(Բ)Կ, Ստոկհոլմի վեհաժողով, Թուրքահայաստանի դեկրետ, անկախ պետականության նախագծեր, հանրապետություն, ինքնավարություն

Հայաստանի առաջին հանրապետության հռչակումից հարյուր տարի անց չեն դադարում այդ իրադարձության ծրագրված լինելուն առնչվող քննարկումները: Հարցադրումը, որն ինքնին փակուղի է տանում, շեղելով իրական անցյալից, հանգում է հետևյալին. 1915 թվականից մինչև 1918 թվականի մայիսը հայ հասարակական-քաղաքական մտքի, մասնավորապես գործող քաղաքական գլխավոր ուժի՝ Հայ հեղափոխական դաշնակցության (ՀՅԴ) օրակարգում արդյո՞ք կար հայոց անկախ պետականությունը վերականգնելու ծրագիրը: Քանի որ Հայոց ցեղասպանությունից առաջ ՀՅԴ-ն առավել հակված էր Արևմտյան Հայաստանը տեսնելու լայն ինքնավարությամբ Օսմանյան կայսրության կազմում, իսկ Արևելյան Հայաստանը՝ Անդրկովկասի ռամկավար հանրապետության կազմում՝ իբրև Ռուսաստանի դաշնային հանրապետության բաղկացուցիչ մաս¹, ուստի խնդրո առարկա հարցը կարող է քննարկվել միայն 1915 թվականից ի վեր: Թեև այս նվազագույն խնդիրներն ունեին իրենց օբյեկտիվ փաստարկումը, այդուհանդերձ քառսի մեջ գոյության պայքար մղող հայության հասարակական-քաղաքական հատվածները ո՛չ դրանց քննարկման համար ժամանակ ունեին, ո՛չ էլ իրականացման հնարավորություն: Այնուամենայնիվ, երիտթուրքական կառավարության կազմակերպած և իրականացրած Հայոց ցեղասպանությունը Արևմտյան Հայաստանի հարցում վերոհիշյալ մոտեցումը անհնար դարձրեց:

¹ Տե՛ս Նիլթեր Հ. Յ. Դաշնակցության պատմության համար, հ. Գ., Պեյրութ, 2007, էջ 324-325: Տե՛ս նաև Ծրագիր Հայ Յեղափոխական Դաշնակցության (Վաւերացւած 1907 թ. ընդհ. ժողովի կողմից), Թիֆլիս, 1917, էջ 22-23:

Հայկական անկախ պետականության վերականգնման ուղղությամբ նոր հորիզոններ բացեց 1917 թվականը: Հոկտեմբերյան հեղաշրջման արդյունքում իշխանության եկած Ռուսական սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցության բոլշևիկյան թևը (այսուհետև՝ ՌՄԴԲ(բ)Կ) լիարժեքորեն չէր վերահսկում իրավիճակը երկրում, ինչը հանգեցրեց քաղաքացիական պատերազմի: Բոլշևիկները փորձեցին պահպանել իրենց իշխանությունը և հասնել միակուսակցական կառավարման¹, որի համար նրանք պատրաստ էին և կատարում էին տարածքային լուրջ զոհաբերություններ՝ հանուն Բրեստ-Լիտովսկի բանակցություններում Քառյակ միության հետ անհրաժեշտ խաղաղության կնքման: Խորհրդային Ռուսաստանի առաջին դեկրետները կոչված էին ապահովելու այդ քաղաքականության ներքին հենասյուները: «Խաղաղության մասին դեկրետը» ակնհայտորեն հետապնդում էր պատերազմից դուրս գալու համար իրավական հիմք ստեղծելու նպատակ²: Այն նաև պատերազմից հոգնած, հայրենի բնակավայրերից հեռու, պետության կենտրոնում ծավալված ներքաղաքական զարգացումներում դեռևս ամբողջությամբ չկողմնորոշված ռուս զինվորի համար ռազմաճակատը լքելու «օրինական» պատրվակ էր, որն այդ պահին անհրաժեշտ էր նորաթուխ կենտրոնական իշխանությանը: Զինվորների համար նոր կառավարությանն աջակից լինելու հարցում վերջնական կողմնորոշող քայլ դարձավ նաև «Հողի մասին դեկրետը»³: Շարքային զինվորականության մեծ մասը, որը 1861 թ. «Ճորտատիրության իրավունքի» կասեցումից հետո ձգտում էր սեփական հողատարածքներ ստանալ, գյուղացիական ծագում ուներ: Այդ ցանկության իրականացումը գոնե փաստաթղթով ապահովում էր «Հողի մասին դեկրետը»: Վ. Լենինի կառավարությունը այսպիսով փորձում էր համարել բոլշևիկյան իշխանությանը հավատարիմների շարքերը:

Միակողմանի տարածքային զիջումները, ինչպես նաև բնակչության մեծամասնություն կազմող գյուղացիության քաղաքացիական և զինվորական հատվածում հնարավորինս մեծ թվով համակիրներ ունենալուն ուղղված օրենքները Խորհրդային Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականության օրակարգում միտված էին հիմնավորելու նախկին գաղութների՝ ազգային ինքնորոշման հարցում 1917-1918 թթ. ցուցաբերած ժամանակավոր հանդուրժողականության պատճառները: Անհրաժեշտ էր ամեն գնով պահպանել հեղաշրջման հաղթանակը՝ հնարավորինս խույս տալով «ներքին սահմանների», մասնավորապես Անդրկովկասի շոշափելի վերափոխումներից:

¹ 1918 թ. հուլիսին բացարձակ կուսակցական մենիշխանության ձգտող բոլշևիկները ազատվեցին նաև Հոկտեմբերյան հեղաշրջման հաղթանակում իրենց ավանդը ներդրած և իշխանության մաս կազմող ձախ էսեռներից:

² Տե՛ս Декреты Советской власти, т. I, 25 октября 1917 г. - 16 марта 1918 г., М., 1957, с. 12-16 (այսուհետև՝ Декреты):

³ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 17-20:

Ինչպես կտեսնենք ստորև, այս պարզ տրամաբանությունը գործելու էր 1917 թ. հոկտեմբերից մինչև Բրեստ-Լիտովսկի պայմանագրի կնքումը: Այդ ժամանակագրական ծիրի ներքո կփորձենք նաև բարձրացրած գլխավոր հարցին զուգահեռ հասկանալ Ստ. Շահումյանին Կովկասի գործերի ժամանակավոր արտակարգ կոմիսար նշանակելու, «Թուրքահայաստանի մասին դեկրետի» հռչակման հաջորդականության կապերը, ինչպես նաև դրանց ի հայտ գալու հիմնական նպատակները:

Մինչ ընթանում էր Առաջին համաշխարհային պատերազմը, աշխարհի սոցիալիստական ուղղվածության քաղաքական ուժերի առավել խաղաղասիրական ներկայացուցիչները Ստոկհոլմում նախաձեռնեցին խաղաղության կոնֆերանս հրավիրելու գործընթաց: Այն պետք է գումարվեր հուլիսի 8-ին, սակայն հետաձգվեց մինչև սեպտեմբեր¹ և, ըստ էության, լիարժեք չկայացավ: Կոնֆերանսի կազմկոմիտեն ընդհանուր առմամբ նպատակ ուներ պատերազմը դադարեցնելու միջոցներ գտնել՝ աշխարհի սոցիալիստական քաղաքական ուժերի առաջարկների հիման վրա փոխհամաձայնության եզրեր գծելով:

Հայկական կողմի առաջարկները ներկայացնելու համար մասնակցության հրավեր ստացած ՀՅԴ-ն Ստեփան Զորյանին (Ռոստոմ) լիազորեց հանդես գալ իր անունից: 1917 թ. հուլիսի 26-ին նրա և կազմկոմիտեի ներկայացուցիչների երկու հանդիպման արձանագրություններից մեկը² հետաքրքիր մանրամասներ է պարունակում մեր բարձրացրած հարցերի շուրջ: Ստոկհոլմում Ռոստոմը, հանդիպելով կազմկոմիտեի մի խումբ ներկայացուցիչների հետ, մեկնաբանել է իր կուսակցության դիրքորոշումը հայոց անկախ պետականության վերականգնման հարցի շուրջ: Հյուրընկալող կողմի ներկայացուցիչներից Հայսմանսի այն հարցին, թե ինչ են մտածում հայերը Հայկական հարցի վերաբերյալ, Ռոստոմը պատասխանել է. «Հայ-թուրքական հարցը միջազգային հարց է: Մեր կուսակցությունը հայտարարել է, որ մենք գերադասում ենք ռուսական մասերում սոցիալական բարեփոխումներ: Ռոսսաստանի կառավարությունը պատրաստ է տրամադրել մշակութային ինքնավարություն: ...Մինչ կոտորածը մենք ցանկանում էինք միայն ինքնավարություն թուրքերի ենթակայության տակ, բայց կոտորածից հետո դա անհնար է: Այստեղ, որտեղ մուսուլմանները փոխարինել են մեր ոչնչացված բնակչությանը, ազգերի ինքնորոշումը դժվար է: Ուստի Թուրքական Հայաստանի համար մենք պահանջում ենք մուսուլման ներգաղթյալների դուրսբերում: Մենք ցանկանում ենք ամբողջական անկախություն. ռուսական կողմում՝ ինքնավարություն և թուրքական կողմում՝ վարչական անկախություն.

¹ Տե՛ս Նիլթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութեան համար, ԺԲ հատոր, Պէյրուիթ, Մայիս 2016, էջ 263 (այսուհետև՝ Նիլթեր):

² Տե՛ս Sitzung des Holländisch-skandinavischen Komitees mit der armenischen Delegation, 26 Juli, 1917 // URL: <https://socialhist.oryportal.org/stockholm1917/documents/111644> (24.05.2018):

իրավունքների վերականգնումից հետո Հայաստանին պետք է տրվի ինքնորոշման իրավունք: Մենք ցանկանում ենք երաշխավորված չեզոքություն»¹:

Մի քանի ամիս անց այս մտտեցումները՝ որպես ՀՅԴ պաշտոնական հայտարարություն, Ռոստոմն առավել հանգամանալից ներկայացրել է կոնֆերանսի կազմակերպիչին: Այստեղ Արևելյան Հայաստանի կարգավիճակի վերաբերյալ, ըստ էության, տեսնում ենք 1907 թ. ՀՅԴ 4-րդ ընդհանուր ժողովի որոշման ոգուն համահունչ դիրքորոշում. «... 1) Ռուսահայաստանը, Վրաստանի եւ Կովկասի թաթարներուն հետ, պետք է ըլլայ ինքնավար՝ Դաշնային եւ Հանրապետական Ռուսիոյ ծիրին մէջ, որուն հիմնական օրէնքը պիտի ճշդուի Սահմանադիր ժողովին կողմէ»²: Արևմտյան Հայաստանի կարգավիճակի հարցում ՀՅԴ 4-րդ ընդհանուր ժողովի ընդունած որոշման փոփոխություն է նկատվում. «... 2) Ազատ Հայաստանը պետք է բովանդակէ հայկական 6 նահանգները եւ Կիլիկիան, բացի մահմետական շրջաններէ, որոնք հայկական նահանգներուն կցուած են 1877-1878ի ռուս եւ թուրք պատերազմէն ետք: 3) Հայաստանը պիտի յայտարարուի չեզոք եւ իր չեզոքութիւնը երաշխաւորուի միջազգայնօրէն»³:

Հիմա, երբ ներկայացրինք հայոց անկախ պետականություն վերստեղծելու մասին ՀՅԴ պաշտոնական դիրքորոշումը հայտարարող փաստաթուղթը, փորձենք տեսնել դրա տրամաբանական շարունակության շղթան:

1917 թվականի նոյեմբերի 28-ից մինչև դեկտեմբերի 8-ը Թիֆլիսում ընթանում էր ՀՅԴ հատուկ ժողովը⁴, որտեղ քննարկվում էր ստեղծված հեղափոխական պայմաններում Անդրկովկասում կուսակցության հետագա քաղաքականության հարցը⁵: Որոշվել էր հնարավոր գործակցության շուրջ բանակցություններ սկսել նաև բոլշևիկների հետ: Այդ հարցով լիազորված Սարգիս Արարատյանը և նրան համագործակցած Եղիշե Իշխանյանը դեկտեմբերի 4-ին հանդիպում են Թիֆլիսում գտնվող Ստեփան Շահումյանի հետ: Բանակցություններն ընթանալու էին մինչև 1918 թ. հունվար, որի արդյունքում ձեռք էր բերվելու նախնական համաձայնություն. Անդրկովկասը խորհրդայնացնելու հարցում Արևմտյան Հայաստանը, ՀՅԴ-ի աջակցության փոխարեն, Խորհրդային Ռուսաստանի ռազմաքաղաքական միջամտության շնորհիվ ձեռք էր բերելու անկախություն⁶: Հատկանշական է, որ երկու կողմերի համար կարևոր նշանակություն ունեցած այս բանակցություններում

¹ Տե՛ս Sitzung des Holländisch-skandinavischen Komitees mit der armenischen Delegation, 26 Juli, 1917 // URL: <https://socialhist.oryportal.org/stockholm1917/documents/111644> (24.05.2018):

² Նիւթեր, էջ 271:

³ Նույն տեղում, էջ 272:

⁴ Տե՛ս Իշխանյան Ե., Լեռնային Ղարաբաղ (1917-1920), Երևան, 1999, էջ 52:

⁵ Մանրամասն տե՛ս **Հովհաննիսյան Մ. Ս.**, Բոլշևիկներ-Դաշնակցություն բանակցությունները Թիֆլիսում (1917 թ. դեկտեմբեր-1918 թ. հունվար) // «Բանբեր Երևանի համալսարանի». հասարակական գիտություններ, 2008, թիվ 3, էջ 131-138 (այսուհետև՝ «Բանբեր»):

⁶ Տե՛ս **Ռուբէն**, Հայ յեղափոխականի մը յիշատակները, հ. Է., Պէրյուք, 1979, էջ 142-143:

տեսանելի է ՀՅԴ-ի ստոկհոլմյան ուղեգիծը: Ավելին՝ ՀՅԴ-ի պարագայում Խորհրդային Ռուսաստանի հետ «լեզու գտնելու» ձգտումը զարգացել է երկու սկզբնական շրջանում, մեծ հավանականությամբ, միմյանցից անկախ ուղղությամբ:

Այսպես, դեկտեմբերի 4-ին Թիֆլիսում Շահումյանի հետ սկսված բանակցություններից երկու օր առաջ՝ դեկտեմբերի 2-ին, ՀՅԴ-ի Ամերիկայի կենտրոնական կոմիտեին հասցեագրած նամակով Ռոստոմը Ստոկհոլմում ընթացող բանակցությունների առնչությամբ մտահոգաբար նշել է. «Զինադադարի խնդիրը ո՞ր պետք է տանի մեզ վերջ ի վերջոյ: Շուրթած եմ մնացել: Հոսանքը մեզ քշում է, եւ դեռ քշելու է. աշխատենք՝ ժայտերի չգարնուել: Մի քանի օրից յետոյ. փորձելու եմ անցնել Ռուսաստան, բայց չգիտեմ՝ պիտի կարողանամ Կոմկաս ինձ ձգել»¹: Նամակի ընդհանուր բովանդակությունը և այս վերջին տողերը ցույց են տալիս, որ նա Թիֆլիսի բանակցություններից տեղյակ չէր: Ավելին՝ ակնհայտ է, որ նա բավարարված չէր Ստոկհոլմում իր բարձրացրած հարցերի լուծման ընթացքով: Դեպի Ռուսաստան ուղևորվելը խնդիրների լուծման նոր հարթակի փնտրտուքի նպատակ ուներ: Ռոստոմի՝ Ստոկհոլմից Պետերբուրգ ուղևորվելու մասին է վկայում նաև այդ օրերին այնտեղ գտնվող դաշնակցական գործիչ Լիպարիտ Նազարյանցը, ով բոլշևիկյան կառավարության հետ բանակցային գործընթացները սկսեց Ռոստոմի հետ միասին. «Ի դեպ Բրեստի մասին: Երբ խորհրդային իշխանութիւնը առաջին անգամ պատվիրակութիւն կուղարկէր հոն, նկատի ունենալով, որ հայկական հարցն ալ քննութեան առարկայ պիտի լինէր, Վահան Տէրեանը, իբրև հայ, նոյնպէս առնւեցաւ այդ պատվիրակութեան մէջ: Տէրեանը դիմեց մեզ՝ խնդրելով տալ իրեն պետք եղած նիւթերը և ցուցումները: Առաջին խորհրդակցութիւնը տեղի ունեցաւ Տէրեանի, Ռոստոմի (որը նոր էր վերադարձած Ստոկհոլմի ընկերվարական խորհրդաժողովէն) և իմ մասնակցութեամբ: Որոշուեցաւ կազմել ընդարձակ տեղեկագիր մը հայկական հարցի մասին: Գործը ստանձնեցինք Ռոստոմը և ես»²: Նկատի ունենալով, որ Նազարյանցը Ռոստոմի և Տերյանի հետ քննարկումների սկիզբ է համարում խորհրդային առաջին պատվիրակության մինչև Բրեստ-Լիտովսկ մեկնումը, կարելի է ենթադրել, որ Ռոստոմը Պետրոգրադ է ժամանել դեկտեմբերի 2-ից (երբ նամակ էր գրել Ստոկհոլմից ՀՅԴ-ի Ամերիկայի կենտրոնական կոմիտեին) մինչև դեկտեմբերի 9-ը (երբ Բրեստ-Լիտովսկում Խորհրդային Ռուսաստանի առաջին պատվիրակությունը սկսեց բանակցություններ վարել) ընկած ժամանակահատվածում:

Ակնհայտ է, որ ՀՅԴ-ն թե՛ դեկտեմբերի սկզբին Թիֆլիսում և թե՛ դեկտեմբերի 2-9-ը ընկած օրերի միջակայքում Պետրոգրադում, գրեթե զուգահեռա-

¹ Ռոստոմ. մահուան վաթսուամեակին առթիւ, Պէրուժ, 1979, էջ 189-190:

² **Նազարեանց Լ.**, Հայ յեղափոխական դաշնակցութեան եւ Խորհրդային իշխանութեան միջեւ համաձայնութեան փորձեր // «Դրօշակ», 1928, թիւ 8-9, օգոստոս-սեպտեմբեր, էջ 231:

բար, խորհրդային իշխանության ներկայացուցիչների հետ սկսել էր քննարկումներ Հայաստանի երկու հատվածի կարգավիճակի շուրջ: Ինչպես արդեն նշեցինք, ձգտելով հնարավորինս խույս տալ ներքին սահմանների, մասնավորապես Անդրկովկասի շոշափելի վերափոխումներից՝ Խորհրդային Ռուսաստանի կառավարությունն իր հերթին այս քննարկումները փորձում էր զարգացնել իր օգտին: Ավելին՝ Վ. Լենինի կառավարությունը, ինչպես ցույց կտան հետագա որոշումները, կցկտուր որոշումներով ՀՅԴ-ի հետ բանակցություններում փորձեց Ստ. Շահումյանի համար ապահովել «ամուր հենք»: Այսպես՝ 1917 թ. դեկտեմբերի 16-ին Ժողկոմխորհը Վ. Լենինի նախագահությամբ որոշել է Ստ. Շահումյանին նշանակել Կովկասի գործերի ժամանակավոր արտակարգ կոմիսար¹: Դեկտեմբերի 18-ին Վ. Լենինի ստորագրած մանդատն ու 500.000 ռուբլին Թիֆլիս է բերում Կամոն (Միմոն Տեր-Պետրոսյանը): Սա, փաստորեն, Թիֆլիսում ՀՅԴ ներկայացուցիչների հետ բանակցող Ստ. Շահումյանին թիկունքից ապահովագրող քայլ էր, որով վերջինս որոշակի լեգիտիմ կարգավիճակ էր ստանում դաշնակցականների առջև: Պաշտոնական Պետրոգրադը կարծեք իր աջակցությունն էր ցուցաբերում: Մյուս կողմից՝ Պետրոգրադում զուգահեռաբար շարունակվում էին աշխատանքներն այս ուղղությամբ: Գործին միացել էր 1917 թ. Հոկտեմբերից ՌԽՖՍՀ ազգությունների ժողկոմատը (Ռուսաստանի Խորհրդային Ֆեդերատիվ Սոցիալիստական Հանրապետության ազգությունների գործերի նախարարությունը) ղեկավարող Ի. Ստալինը: Վերջինս բարձրագույն իշխանության հանդեպ իր հավակնոտ մտադրությունները իրականացնում էր փուլ առ փուլ՝ մրցակիցներին շարքից հանելով: Ստ. Շահումյանի դեպքում ևս դա բացառություն չէր:

Այսպիսով՝ դեկտեմբերի սկզբին ՀՅԴ և ՌՍԴԲ(բ)Կ ներկայացուցիչների միջև սկսված բանակցությունները մոտենում էին իրենց կիզակետին, ինչը դարձավ «Թուրքահայաստանի մասին դեկրետի»² ընդունումը: Վ. Լենինի կառավարության համար երկիմաստ և տարբեր կողմերից օգտակար այս փաստաթուղթը պետք է, որ դրական հանգուցալուծում լիներ ՀՅԴ-ի ներկայացուցիչների համար: Հայաստանի երկու հատվածների կարգավիճակների շուրջ Խորհրդային Ռուսաստանի իշխանության ու վերջինիս կուսակցական հենքը համարվող ՌՍԴԲ(բ)Կ ներկայացուցիչների հետ վարած բանակցություններում դաշնակցական գործիչների որդեգրած մոտեցումները կարծես ավարտուն տեսք էին ստանում: 1917 թ. դեկտեմբերի 20-29-ը ընկած ժամանակահատվածում Ստալինը կառավարության նիստերում չորս անգամ զեկուցել է դեկրետի նախագծի շուրջ³: Արդեն վերջին՝ դեկտեմբերի 29-ի

¹ Ст' у Декреты, с. 587:

² Նույն տեղում, էջ 298-299:

³ Ст' у Протоколы заседаний Совета Народных Комиссаров РСФСР. Ноябрь 1917 - март 1918 гг., М., 2006, с. 139, 151-152, 161, 162-164:

զեկուցման ժամանակ կառավարության նիստի արձանագրությունում դեկրետը կազմողների թվում կարդում ենք Ռոստոմի ազգանունը: Այստեղ ընդգծվում է. «Հանձնարարվում է ընկ. Ստալինին տեղադրել մամուլում հանգամանալի հաղորդում ընկ. Ստալինի և Պոռոշյանի ու Դաշնակցություն կուսակցության ներկայացուցչի միջև դեկրետի առաջարկվող նախագծի շուրջ նախնական համաձայնության մասին: Դեկրետը ընդունել և հաստատել»¹: Փաստորեն՝ բոլշևիկների կողմից փորձ էր կատարվում ցույց տալու ՀՅԴ-ի մասնակցությունը հայկական կողմին բացասաբար անդրադարձող փաստաթղթի մշակմանը: Դա բոլշևիկների համար ընդունված խաղի կանոն էր. շահագրգիռ կողմի ներգրավմամբ գործընթացը առաջ էր տարվում և անհրաժեշտ պահին կասեցվում՝ կիսելով պատասխանատվությունը շահագրգիռ կողմի հետ, ինչը վարկաբեկում էր նաև վերջինիս՝ շատ դեպքերում դուրս մղելով հիմնական գործընթացներից: ՀՅԴ-ի հետ նշված մեթոդը լիարժեքորեն չաշխատեց: Պատմական զարգացումները այն նյութականացրին Արևմտյան Հայաստանի փոխարեն Արևելյան Հայաստանում, որը մեր պետականության վերստեղծման հենասյունը դարձավ: Թերևս, արդեն կարևոր չէ՝ հարցը Հայաստանի որ հատվածում կհռչակվեր անկախ պետություն. կարևորը որդեգրվեց նման սուբյեկտ հռչակելու որոշում:

Мгер Оганнисян – Проблема восстановления армянской независимой государственности в 1917-1918 гг. в контексте отношений АРФ и РСДРП(б)

Споры о том, было ли провозглашение первой независимой Республики Армении запланированным или нет, до сих пор не утихают. Подобная постановка вопроса сама по себе является тупиковой. Мы проанализировали другой, более актуальный вопрос: было ли на повестке дня главной политической силы армянской действительности 1915-1918 гг. – Армянской революционной федерации Дашнакцутюн – решение о восстановлении армянской независимой государственности или нет? В данной статье мы рассмотрели проблему в контексте переговоров между этой партией и пришедшей к власти в результате Октябрьской революции 1917 г. Российской социал-демократической рабочей партии (большевиков) и использовали в качестве базового документа официальное заявление АРФ во время проходящей в Стокгольме социалистической конференции по восстановлению мира. Факты подтверждают, что Советской России было необходимо любой ценой добиться победы революции и по возможности избежать изменения «внутренних границ», в частности, ощутимых преобразований в Закавказье. Эта простая логика действовала бы с октября 1917 г. до подписания Брест-Литовского мирного договора. Мы попытались также изучить временную последовательность между назначением Степана Шаумяна временным чрезвычайным комиссаром по делам Кавказа и провозглашением декрета «О Турецкой Армении».

¹ Протоколы заседаний Совета Народных Комиссаров РСФСР, с. 164:

Mher Hovhannisyan – *The Problem of Restoring the Armenian Independent Statehood in 1917-1918 in the Context of Relations between the ARF and the RSDLP (B)*

The issue of whether the declaration of the First Independent Republic of Armenia was planned or not is still being discussed today. It is an issue that leads to a deadlock. The real issue we have tried to observe was whether in 1915-1918 there was a decision to re-establish Armenia's independent statehood in the program agenda of the main political force in the Armenian reality – Armenian Revolutionary Federation. We discussed the issue under consideration in the context of the negotiations between the ARF and Bolshevik wing of the Russian Social Democratic Labour Party, which came to power as a result of the October Revolution in 1917. As a base document, we used the official statement of the ARF presented at Stockholm Peace Conference in July-December, 1917. Facts come to prove that Soviet Russia needed to maintain its victory in the revolution at all costs and avoid the transformations of "internal borders" as much as possible, in particular the tangible transformations in Transcaucasia. This simple logic was to operate from October, 1917 until the conclusion of the Treaty of Brest-Litovsk. In parallel, we tried to understand the time sequence of the appointment of Stepan Shahumyan as a temporary Commissar Extraordinary for the affairs of the Caucasus and the proclamation of the "Decree on Turkish Armenia".

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ասատրյան Էդիտա	ԵՊՀ ընդհանուր լեզվաբանության ամբիոնի հայցորդ (edita.asatryan@ysu.am)
Ավագյան Արծրուն	ԵՊՀ հայ բանասիրության ֆակուլտետի դեկան, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (a.avagyan@ysu.am)
Ավագյան Գայանե	ԵՊՀ նոր մեդիայի և հաղորդակցության ամբիոնի ասպիրանտ (gayaneavakyan@gmail.com)
Ավետիսյան Յուրի	ԵՊՀ հայոց լեզվի ամբիոնի վարիչ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (yuriavetisyan@ysu.am)
Բայրամյան Հրաչիկ	ԵՊՀ ՀՀԻ հայ-վրացական հարաբերությունների բաժնի վարիչ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (hrachik.bayramyan@ysu.am)
Երանոսյան Նարինե	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող, պատմական գիտությունների թեկնածու (anara20072007@yandex.ru)
Թունյան Վալերի	Ռուսաստանի տուրիզմի և սերվիսի պետական համալսարանի Երևանի մասնաճյուղի պրոֆեսոր, պատմական գիտությունների դոկտոր (tunyanvalery@rambler.ru)
Խաչատրյան Հենրիկ	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի միջին դարերի պատմության բաժնի ավագ լաբորանտ (xorurdneri@mail.ru)
Հակոբյան Աստղիկ	Հայաստանի ազգային արխիվի աշխատակցուհի (astghik.hakobyan@mail.ru)
Հայրապետյան Դիանա	ԵՊՀ ՀՀԻ հայ-օսմանական առնչությունների բաժնի կրտսեր գիտաշխատող, թյուրքագիտության ամբիոնի ասիստենտ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու (diana.hayrapetyan@ysu.am)
Հայրունի Աշոտ	ԵՊՀ ՀՀԻ առաջատար գիտաշխատող, հայոց պատմության ամբիոնի պրոֆեսոր, պատմական գիտությունների դոկտոր (ashot.hayruni@ysu.am)
Հովհաննիսյան Մհեր	ԵՊՀ ՀՀԻ փոխտնօրեն, պատմական գիտությունների թեկնածու (mher.hovhannisyan@ysu.am)

Մամյան Մարի	Մ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի կրտսեր գիտաշխատող (marimamyam87@gmail.com)
Մերջանյան Տաթևիկ	ԵՊՀ հայ գրականության պատմության ամբիոնի հայցորդ (tatevik.merdzanyan@ysu.am)
Մկրտիչյան Արթուր	ԵՊՀ սոցիոլոգիայի ֆակուլտետի դեկան, փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (amkrtchyan@ysu.am)
Նաջարյան Մերի	ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի հայոց պատմության ամբիոնի ասպիրանտ (meri.nadzharyan@mail.ru)
Պետրոսյան Գեղամ	ԵՊՀ միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետի դեկան, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (gegham.petrosyan@ysu.am)
Պետրոսյան Դավիթ	ԵՊՀ ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետի մամուլի պատմության և տեսության ամբիոնի վարիչ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (davidpetrosyan@ysu.am)
Պողոսյան Նաիրա	ԵՊՀ թյուրքագիտության ամբիոնի ասիստենտ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու (nairapoghosyan@ysu.am)
Սահակյան Լուսինե	ԵՊՀ ՀՀԻ հայ-օսմանական առնչությունների բաժնի վարիչ, թյուրքագիտության ամբիոնի դոցենտ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու (lsahakyan@ysu.am)
Սարգսյան Լիանա	ԵՊՀ հայոց լեզվի ամբիոնի ասիստենտ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու (liana.sargsyan@ysu.am)
Սուքիասյան Համո	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (hamosukiasyan@gmail.com)
Վիրաբյան Վանիկ	Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի Հայոց պատմության ամբիոնի պրոֆեսոր, ԵՊՀ ՀՀԻ հայ-վրացական հարաբերությունների բաժնի ավագ գիտաշխատող, պատմական գիտությունների դոկտոր (vanik.virabyan@ysu.am)

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Авагян Арцрун	Декан факультета армянской филологии ЕГУ, доктор филологических наук, профессор (a.avagyan@ysu.am)
Авагян Гаяне	Аспирантка кафедры новых медиа и коммуникации ЕГУ (gayaneavakyan@gmail.com)
Аветисян Юрий	Заведующий кафедрой армянского языка ЕГУ, доктор филологических наук, профессор (yuriavetisyan@ysu.am)
Айрапетян Диана	Младший научный сотрудник отдела армяно-оттоманских отношений Института арменоведческих исследований ЕГУ, ассистент кафедры тюркологии, кандидат филологических наук (diana.hayrapetyan@ysu.am)
Айруни Ашот	Ведущий научный сотрудник Института арменоведческих исследований ЕГУ, профессор кафедры истории армянского народа, доктор исторических наук (ashot.hayruni@ysu.am)
Акопян Астхик	Сотрудник Национального архива Армении (astghik.hakobyan@mail.ru)
Асатрян Эдита	Соискатель кафедры общего языкознания ЕГУ (edita.asatryan@ysu.am)
Байрамян Грачик	Заведующий отделом армяно-грузинских отношений Института арменоведческих исследований ЕГУ, кандидат филологических наук, доцент (hrachik.bayramyan@ysu.am)
Вирабян Ваник	Профессор кафедры армянской истории Армянского государственного педагогического университета им. Х. Абовяна, старший научный сотрудник отдела армяно-грузинских отношений Института арменоведческих исследований ЕГУ, доктор исторических наук (vanik.virabyan@ysu.am)
Ераносян Нарине	Научный сотрудник Института истории НАН Армении, кандидат исторических наук (anara20072007@yandex.ru)
Мамян Мари	Младший научный сотрудник Матенадарана им. М. Маштоца (marimamyan87@gmail.com)
Мерджанян Татевик	Соискатель кафедры истории армянской литературы ЕГУ (tatevik.merdzanyan@ysu.am)
Мкртичян Артур	Декан факультета социологии ЕГУ, доктор философских наук, профессор (amkrtchyan@ysu.am)

Наджарян Мери	Аспирант кафедры истории армянского народа факультета истории ЕГУ (meri.nadzharyan@mail.ru)
Оганнисян Мгер	Заместитель директора Института арменоведческих исследований ЕГУ, кандидат исторических наук (mher.hovhannisyany@ysu.am)
Петросян Гегам	Декан факультета международных отношений ЕГУ, доктор исторических наук, профессор (gegham.petrosyany@ysu.am)
Петросян Давид	Заведующий кафедрой истории и теории прессы ЕГУ, доктор филологических наук, профессор (davidpetrosyany@ysu.am)
Погосян Наира	Ассистент кафедры тюркологии ЕГУ, кандидат филологических наук (nairapoghosyany@ysu.am)
Саакян Лусине	Заведующая отделом армяно-оттоманских отношений Института арменоведческих исследований ЕГУ, доцент кафедры тюркологии, кандидат филологических наук (lsahakyan@ysu.am)
Саркисян Лиана	Ассистент кафедры армянского языка ЕГУ, кандидат филологических наук (liana.sargsyany@ysu.am)
Сукиасян Амо	Старший научный сотрудник Института истории НАН Армении, кандидат исторических наук, доцент (hamosukiasyany@gmail.com)
Тунян Валерий	Профессор Ереванского филиала Российского государственного университета туризма и сервиса, доктор исторических наук (tunyanvalery@rambler.ru)
Хачатрян Генрик	Старший лаборант сектора истории средних веков Института истории НАН Армении (xorurdneri@mail.ru)

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Asatryan Edita	PhD student at the Chair of General Linguistics, YSU (edita.asatryan@ysu.am)
Avagyan Artsrun	Doctor of Philology, Professor, Dean of the Faculty of Armenian Philology, YSU (a.avagyan@ysu.am)
Avagyan Gayane	Postgraduate Student at the Chair of Communication and New Media, YSU (gayaneavakyan@gmail.com)
Avetisyan Yuri	Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of Armenian Language, YSU (yuriavetisyan@ysu.am)
Bayramyan Hrachik	PhD in Philology, Associate Professor, Head of the Department of Armenian-Georgian Relations of the Institute for Armenian Studies, YSU (hrachik.bayramyan@ysu.am)
Hakobyan Astghik	Employee of the National Archives of Armenia (astghik.hakobyan@mail.ru)
Hayrapetyan Diana	PhD in Philology, Assistant professor at the Chair of Turkish Studies, Junior Researcher at the Department of Armenian-Ottoman Relations of IAS, YSU (diana.hayrapetyan@ysu.am)
Hayruni Ashot	Doctor of Historical Sciences, Senior Researcher at the Institute for Armenian Studies of YSU, Professor at the Chair of Armenian History (ashot.hayruni@ysu.am)
Hovhannisyan Mher	Deputy Director of the Institute for Armenian Studies of YSU, PhD in History (mher.hovhannisyan@ysu.am)
Khachatryan Henrik	Senior Laboratory Assistant at the Department of Medieval History of the Institute of History of NAS of the Republic of Armenia (xorurdneri@mail.ru)
Mamyan Mari	Junior researcher at the Matenadaran after M. Mashtots (marimamyan87@gmail.com)
Merjanyan Tatevik	PhD applicant at the Chair of Armenian Literature of the Faculty of Armenian Philology of YSU (tatevik.merdzanyan@ysu.am)
Mkrtichyan Artur	Dean of the Faculty of Sociology of YSU, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (amkrtchyan@ysu.am)
Najaryan Meri	Post-graduate student at the Chair of Armenian History of the Faculty of History of YSU (meri.nadzharyan@mail.ru)
Petrosyan David	Head of the Chair of the History and Theory of Press, Doctor of Philology, Professor, YSU (davidpetrosyan@ysu.am)

Petrosyan Gegham	Doctor of Historical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of International Relations of YSU (gegham.petrosyan@ysu.am)
Poghosyan Naira	PhD in Philology, Assistant professor at the Chair of Turkish Studies, YSU (nairapoghosyan@ysu.am)
Sahakyan Lusine	PhD in Philology, Associate Professor at the Chair of Turkish Studies, Head of the Department of Armenian-Ottoman Relations of IAS, YSU (Isahakyan@ysu.am)
Sargsyan Liana	PhD in Philology, Assistant Professor at the Chair of Armenian Language, YSU (liana.sargsyan@ysu.am)
Sukiasyan Hamo	PhD in History, Associate Professor, senior Researcher at the Institute of History of NAS of the Republic of Armenia (hamosukiasyan@gmail.com)
Tunyan Valery	Doctor of Historical Sciences, Professor at the Yerevan branch of Russian State University of Tourism and Service (tunyanvalery@rambler.ru)
Virabyan Vanik	Professor at the Chair of History of Armenia of Armenian State Pedagogical University after Kh. Abovyan, Senior Researcher of the Department of Armenian-Georgian Relations at the Institute for Armenian Studies of YSU, Doctor of Historical Sciences (vanik.virabyan@ysu.am)
Yeranosyan Narine	PhD in History, Researcher at the Institute of History of NAS of the Republic of Armenia, (anara20072007@yandex.ru)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀՈՉԱԿՄԱՆ 100-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

Միեր Հովհաննիսյան	
Հայոց անկախ պետականության վերականգնման խնդիրը 1917-1918 թթ. ՀՅԴ-ՌՄԴԲ(Բ)Կ հարաբերությունների համատեքստում.....	3
Գեղամ Պետրոսյան	
Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի հարավի հակաբոլշևիկյան կառավարության միջև հարաբերությունների համեմատական վերլուծություն (1918 թ. հունիս-1920 թ. ապրիլ).....	11
Աշոտ Հայրունի	
Հայաստանի Հանրապետության` Բեռլինի պատվիրակության գործունեությունը 1918 թվականին.....	27
Վանիկ Վիրաբյան	
Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության համակարգը 1918-1920 թթ.....	44
Դավիթ Պետրոսյան	
Հայոց համալսարանի քաղաքակրթական արժևորման խնդիրները Հայաստանի առաջին Հանրապետության մամուլում.....	57

ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ

Հենրիկ Խաչատրյան	
«Տանուտեր» և «տանուտերություն» հասկացությունները վաղ ավատատիրական Հայաստանում.....	63
Աստղիկ Հակոբյան	
Հայկական կուսակցությունների գործունեությունն Իրանում 1921-1945 թթ.....	75
Մերի Նաջարյան	
Հայոց ցեղասպանության հարցը հայ-թուրքական հարաբերություններում ՀՀ անկախության առաջին տարիներին.....	88
Արթուր Մկրտիչյան	
Էթնիկ քաղաքական կոնֆլիկտը որպես հայագիտական ուսումնասիրությունների հիմնախնդիր.....	96

Մարի Մամյան	
Պարականոն գրվածքների դասակարգման հարցի շուրջ	112
Արծրուն Ավագյան	
Վահան Թեքեյան. տարագիր մենավորը (Կահիրեից Կահիրե)	127
Տաթևիկ Մերջանյան	
Միրո փիլիսոփայական և հոգեբանական դրսևորումները	
Նար-Դոսի «Սպանված աղավնին» վիպակում	146
Հրաչիկ Բայրամյան	
Հովհաննես Թումանյանը հայ-վրացական	
բարեկամության ջատագով	163
Նարինե Երանոսյան, Համո Սուքիասյան	
Երգիծական մամուլի սկզբնավորումը Խորհրդային Հայաստանում.	
«Շեշտ» երգիծաթերթը	174
Գայանե Ավագյան	
Միյուռքյան ինքնությունը և մամուլը (1960-ական թթ.	
լիբանանահայ պարբերականների օրինակով) (անգլերեն)	182
Յուրի Ավետիսյան	
Ժամանակակից հայերենի կետադրության հիմունքները	188
Էդիտա Ասատրյան	
«Լեզու-խոսք-մտածողություն» եռանկյունին ըստ Գ. Ղափանցյանի	201
Լիանա Մարգարյան	
Նորակազմությունները արդի հայերենի գովազդային խոսույթում	208

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Վալերի Թունյան	
Ռամիզ Մեխտիև, Լեոնային Ղարաբաղ. ըստ սկզբնաղբյուրների	
ընթերցված պատմություն (ռուսերեն)	217
Նաիրա Պողոսյան	
Յու. Ա. Պետրոսյան, Օսմանյան կայսրություն. հզորություն և	
անկում (ռուսերեն)	228

ԳԻՏԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔ

Լուսինե Սահակյան, Դիանա Հայրապետյան	
Օսմանյան կայսրության տարեգրքերի տեսակները և	
բովանդակային ընդգրկումները	231
Տեղեկություններ հեղինակների մասին	237

СОДЕРЖАНИЕ

К 100-ЛЕТИЮ ПРОВОЗГЛАШЕНИЯ ПЕРВОЙ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИИ

Мгер Оганнисян	Проблема восстановления армянской независимой государственности в 1917-1918 гг. в контексте отношений АРФ и РСДРП(б)	3
Гегам Петросян	Сравнительный анализ отношений Республики Армения и антибольшевистского правительства Юга России (июнь 1918 г. – апрель 1920 г.)	11
Ашот Айруни	Деятельность берлинской делегации Республики Армения в 1918 году	27
Ваник Вирабян	Система безопасности Республики Армения в 1918-1920 гг.	44
Давид Петросян	Проблемы цивилизационной оценки армянского университета в прессе Первой Республики Армения	57

СТАТЬИ

Генрик Хачатрян	Понятия «танутер» и «танутерство» в раннефеодальной Армении	63
Астхик Акоюн	Деятельность армянских партий в Иране в 1921-1945 гг.	75
Мери Наджарян	Вопрос Геноцида армян в армяно-турецких отношениях в первые годы независимости РА	88
Артуր Мкртичян	Этнополитический конфликт как проблема арменоведческих исследований	96
Мари Мамян	К вопросу о классификации апокрифов	112
Арцрун Авагян	Ваган Текеян: одинокий летописец (от Каира до Каира)	127
Татевик Мерджанян	Философские и психологические проявления любви в повести Нар-Доса «Убитый голубь»	146
Грачик Байрамян	Ованес Туманян – трибун армяно-грузинской дружбы	163

Нарине Ераносян, Амо Сукиасян	
Формирование сатирической прессы в Советской Армении: сатирическая газета «Шешт».....	174
Гаяне Авагян	
Идентичность диаспоры и пресса (на примере армянских газет в Ливане 1960-х годов) (на английском языке)	182
Юрий Аветисян	
Основы пунктуации современного армянского языка.....	188
Эдита Асатрян	
Треугольник Г. Капанцяна «язык-речь-мышление»	201
Лиана Саркисян	
Неологизмы в рекламном дискурсе современного армянского языка	208

РЕЦЕНЗИИ

Валерий Тунян	
Рамиз Мехтиев, Нагорный Карабах: история, прочитанная по источникам (на русском языке).....	217
Наира Погосян	
Ю. А. Петросян, Османская империя: могущество и гибель (на русском языке).....	228

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Лусине Саакян, Диана Айрапетян	
Типы и содержание ежегодников Османской империи.....	231
Сведения об авторах	239

COTENTS

ON THE CENTENNIAL OF THE PROCLAMATION OF THE FIRST REPUBLIC OF ARMENIA

Mher Hovhannisyan	
The Issue of Restoration of the Armenian Independent Statehood (1917-1918) in the Context of ARF and RSDLP(b) Relations.....	3
Gegham Petrosyan	
Comparative Analysis of the Relationship between the Government of the Republic of Armenia and the Anti-Bolshevik Government of Southern Russia (June, 1918 – April, 1920).....	11
Ashot Hayruni	
The Activities of the Berlin Delegation of the Republic of Armenia in 1918	27
Vanik Virabyan	
The Security System in the Republic of Armenia in 1918-1920	44
David Petrosyan	
Problems of Civilizational Evaluation of the Armenian University in the Press of the First Republic of Armenia.....	57

ARTICLES

Henrik Khachatryan	
The Concepts “Tanuter” and “Tanuterutyun” in the Early Feudal Armenia	63
Astghik Hakobyan	
Activities of Armenian Parties in Iran from 1921 to 1945	75
Meri Najaryan	
The Issue of Armenian Genocide in Armenian-Turkish Relations in the First Years of the RA Independence.....	88
Artur Mkrtichyan	
Ethno-Political Conflict as a Problem of Armenological Studies	96
Mari Mamyan	
On the Classification of the Apocrypha.....	112
Artsrun Avagyan	
Vahan Tekeyan – the Lonely Annalist (from Cairo to Cairo)	127
Tatevik Merjanyan	
Philosophical and Psychological Expressions of Love in Nar-Dos’s Novelette “The Killed Dove”.....	146
Hrachik Bayramyan	
Hovhannes Tumanyan – an Advocate of Armenian-Georgian Friendship.....	163

Narine Yerosyan, Hamo Sukiasyan	
Formation of the Satirical Press in Soviet Armenia: the Satirical Newspaper “Shesht”	174
Gayane Avagyan	
The Identity and the Press of Diaspora (Example of the Armenian Press of Lebanon in 1960s) (in English)	182
Yuri Avetisyan	
The Basics of Modern Armenian Punctuation.....	188
Edita Asatryan	
The Triangle “Language - Speech - Thought” According to G. Ghapantsyan	201
Liana Sargsyan	
Neologisms in the Advertising Discourse of the Modern Armenian Language.....	208

REVIEWS

Valery Tunyan	
Ramiz Mehdjiev, Nagorno Karabakh: a Story Read According to the Sources (in Russian)	217
Naira Poghosyan	
Yu. A. Petrosyan, The Ottoman Empire: the Rise and Fall (in Russian).....	228

SCIENTIFIC LIFE

Sahakyan Lusine, Hayrapetyan Diana	
The Ottoman Yearbooks: Types and Contents	231
Information about the Authors	241

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ

2 (14)

Համ. ձևավորումը՝ **Ա. Աղուզումցյանի**
Կազմի ձևավորումը՝ **Ա. Ստեփանյանի**

Չափսը՝ 70x100 1/16:
Տպագրությունը՝ օֆսեթ: Թուղթը՝ օֆսեթ:
Տպաքանակը՝ 300:

ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, Ալ. Մանուկյան 1
